

**ПРАБЛЕМЫ АХОВЫ НЕМАТЭРЫЯЛЬНАЙ КУЛЬТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ
НА ДЗЯРЖАЎНЫМ І МІЖНАРОДНЫМ УЗРОЎНЯХ**

Аляксандр Смолік

**ВЫВУЧЭННЕ ФАЛЬКЛОРУ Ё ПРАЦЭСЕ ЯГО ВУСНАГА БЫТАВАННЯ
КАНСТАНЦІНАМ І ЯЎСТАФІЕМ ТЫШКЕВІЧАМІ**

У XIX стагоддзі ў Беларусі прыкметна актывізавалася дзейнасць па вывучэнні духоўнай і матэрыяльнай культуры пэўных рэгіёнаў яе тэрыторыі. На пашырэнне фалькларыстыкі значны ўплыў зрабілі Віленская археалагічная камісія, Віцебскае аддзяленне Маскоўскага археалагічнага інстытута, Віленскі музей старажытнасцей, Паўночна-Заходні аддзел Рускага геаграфічнага таварыства. Фальклорныя матэрыялы друкаваліся ў перыядычных выданнях і зборніках, што выдаваліся ў Пецярбургу, Маскве, Вільні, Кіеве, Варшаве, Кракаве і інш. Вывучэнню народнай творчасці асобных рэгіёнаў Беларусі прысвяцілі свае працы Л. Бароўскі, П. Бяссонаў, З. Даленга-Хадакоўскі, Я. Карскі, Ю. Крашэўскі, М.Ф. Куцінскі, Т. Нарбут, С. Рысінскі, У. Сыракомля, П. Шэйні і інш.

Браты Канстанцін і Яўстафій Тышкевічы таксама былі захоплены вывучэннем роднага краю, асабліва знаёмага з дзяцінства Барысаўскага павета. Нягледзячы на сваё графскае паходжанне, яны нярэдка перапрапуўшыся ў простае сялянскае адзенне, хадзілі па вясковых хатах, каб паслухаць і запісаць народныя песні, легенды, паданні, шчырую гутарку сялян. З дапамогай краязнаўцаў-актывістаў К. Адамовіча, П. Чачота, М. Чарноцкага, В. Чаховіча, В. Твардоўскага, Я. Ваньковіча, Ю. Тышкевіча, К. Тышынскага, В. Гарноўскага і іншых даследчыкаў Яўстафій стварыў грунтоўнае апісанне Барысава і яго павета. Кніга «Апісанне Барысаўскага павета» дае звесткі не толькі па тых прадметах, на якія звярталі ўвагу былыя статыстычныя праграмы, але і шэраг фальклорных матэрыялаў [5]. К. Тышкевіч у пісьме да Пляцыяда Янкоўскага ўказвае, хто быў асноўным аўтарам «Апісання Барысаўскага павета»: «Брат Яўстах напісаў для статыстычнага камітэта гісторыю горада і цэлага Барысаўскага павета, якая хутка павінна з'явіцца ў друку» [3, с. 47]. Для кнігі Тышкевіч некалькі гадоў збіраў першакрыніцы па гісторыі, геаграфіі, этнаграфіі, літаратуры, мастацтве, тапаніміцы, фальклору. Амаль 10 гадоў Яўстафій ствараў краязнаўчую кнігу, дзе кожны факт, дата вывераны, добрасумленна прааналізаваны і аргументаваны. Праца Я. Тышкевіча «Апісанне Барысаўскага павета» па заслугах ацэнена Я. Карскім, А. Пыпіным і інш. Н. Гілевіч этнаграфічную частку работы назваў адным з лепшых дасягненняў у даследаванні быту і творчасці беларускага сялянства [3, с. 80].

Як краязнаўца Канстанцін Тышкевіч збіраў звесткі па гісторыі Лагойска, Астрашыцкага Гарадка і іншых населеных пунктаў, але найважнейшай працай у гэтым плане з'яўляецца «Вілія і яе берагі», якую ён завяршыў у 1858 г. [2]. Кніга выйшла ў свет у 1871 г. у Дрэздэне на польскай мове і з'яўлялася адзінай у Еўропе манаграфіяй, дзе этнічны рэгіён даследаваны шляхам падарожжа па рацэ. Да таго былі вядомы толькі апісанні Дуная, Рэйна і Тэмзы. Кніга аздоблена малюнкамі Артура Бартэльса, якія ён выконваў з натуры ў час сумеснага падарожжа па Віліі, што робіць гэту манаграфію яшчэ больш каштоўнай.

Пры рабоце над манаграфіяй «Вілія і яе берагі» К. Тышкевіч выкарыстаў вопыт апісання Дуная, Рэйна, Тэмзы, а таксама вопыт мясцовых краязнаўцаў М. Борха, І. Ходзькі, С. Мураўскага. Была яму знаёма і неапублікаваная праца па гідраграфіі рэк Беларусі і Літвы Дамініка Ходзькі, рукапіс якой знаходзіўся ў Віленскай археалагічнай камісіі. Перад тым, як адправіцца ў падарожжа па Віліі, даследчык прасіў сваіх знаёмых прасачыць звесткі па гісторыі мястэчак, пра помнікі даўніны.

Працуючы ў галіне археалогіі, этнаграфіі і краязнаўства Тышкевічы займаліся і вывучэннем фальклору. Імі апісаны вясельныя абрады, рытуалы Каляд, Радуніцы, Спаса, Дзядоў і ўсяго цыкла гаспадарчага гадавога календара. Так, распавядаючы пра гулянне ў карчме Спасакага, К. Тышкевіч апісвае народныя танцы. Ім зроблена каларытнае апісанне «Мяцеліцы», «Скакухі», «Круцёлкі», «Лявоніхі». Народныя мастацкія творы знайшлі адлюстраванне ў раздзеле «Вясельныя абрады сельскага люду ў Мінскай губерні Барысаўскага павету з-пад Бярэзіны», які з'яўляецца часткай кнігі «Апісанне Барысаўскага павета». У сваіх навуковых запісках яны імкнуліся выявіць і растлумачыць сувязь язычніцкіх абрадаў з хрысціянскімі вераваннямі. Апісваючы народныя ўрачыстасці, Яўстафій Тышкевіч адзначаў, што багатае духоўнае жыццё селяніна часта не супадала з яго матэрыяльным. Я. Тышкевіч сабраў і апрацаваў каля 450 беларускіх прымавак і прыказак. Падборкі іх з каментарыямі вучоных ён неаднаразова змяшчаў у часопісе «Biblioteka Warszawska». Трапнымі беларускімі прымаўкамі, прыказкамі, легендамі і паданнямі краязнаўца праілюстравана сваю кнігу «Узоры хатняга сумеснага жыцця ў Літве» (1864), дзе выклаў свае погляды на культуру шляхты ранейшых стагоддзяў.

Шмат матэрыялаў маецца ў кнізе Я. Тышкевіча «Нашы краі» і працы «Археалагічныя даследаванні помнікаў мастацкіх рамёстваў і да т.п. у старажытнай Літве і Літоўскай Русі» (1850).

Яўстафій і Канстанцін Тышкевічы сваёй падзвіжніцкай працай зрабілі значны эмпірычны

і тэарэтычны ўклад у развіццё беларускай краязнаўчай думкі, з'яўляліся прызнанымі вучонымі свайго часу, былі абраны ганаровымі членамі як айчынных, так і замежных акадэміі і навуковых таварыстваў. Сучасныя беларускія гісторыкі, этнографы, філолагі, фалькларысты карыстаюцца пажоўклымі ад часу кнігамі-рарытэтамі і як даследчыкі судакранаюцца з рукапіснай спадчынай слаўтых вучоных. Грунтоўнае знаёмства з навуковай і культурна-асветніцкай дзейнасцю братаў Тышкевічаў пераконвае нас ў тым, што яны сцвярджалі ў грамадстве важную думку пра нацыянальную самабытнасць і гістарычную непаўторнасць вуснай народнай творчасці і тым самым неўсвядомлена рыхтавалі глебу для беларускага нацыянальна-вызваленчага Адраджэння.

Спіс літаратуры:

1. Tyszkiewicz, K. Wiadomosc historyczna o zamkach, horodyszczah i okopiskah starozytnych na Litwie i Rusi Litewskiej / przez Konstantego Tyszkiewicza. – Wilno: Drukiem Teofila Gluecksberga, 1859. – 194 s.
2. Tyszkewich, Hr. Konstanty. Wilija i jej brzegi / Hr. Konstanty Tyszkewich. – Vilnus : Liedykla «Atkula», 2008. – 362 s.
3. Tyszkewicz // Encyklopedyja Powszechna. – Warszawa, 1867. – Т. 25. – S. 860–865.